OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto
Eat Mari Kaipomäki

Lausunto

18.10.2023

Eduskunnan lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vanhemmuuslain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi (HE 33/2023 vp)

1 Esityksen keskeinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi vanhemmuuslakia (775/2022), oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia (378/2005), lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annettua lakia (916/1996) sekä sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia (295/2023).

Hankkeen keskeisenä sisältönä on mahdollistaa synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen ja vahvistaminen tilanteessa, jossa äitiydestä ei ole saatavilla asiakirjanäyttöä tai sen luotettavuudesta ei saada riittävää selvitystä. Tämä ehdotetaan toteutettavaksi siten, että vanhemmuuslakiin lisätään synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä ja vahvistamista koskevat säännökset ja lakia oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista täydennetään ja muutetaan tarpeellisin osin. Tarkoituksena on, että synnyttäneen äidin äitiyttä koskeva sääntely olisi mahdollisimman yhdenmukainen isyyttä koskevan sääntelyn kanssa.

Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain soveltamisala ehdotetaan laajennettavaksi kattamaan myös oikeusgeneettiset tutkimukset, jotka tehdään synnyttäneen henkilön äitiyttä koskevan kysymyksen ratkaisemiseksi. Tästä syystä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia ja sen nimikettä ehdotetaan muutettavaksi siten, että isyystutkimuksen sijaan säädetään oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta.

Digi- ja väestötietovirasto voisi vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyden, jos äitiys on selvitetty vanhemmuuslaissa tarkoitetulla tavalla eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen synnyttänyt äiti. Lakiin ehdotetaan lisättäviksi säännökset myös synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi tuomioistuimessa. Ehdotetut säännökset vastaavat pääperiaatteiltaan isyyden vahvistamista ja kumoamista koskevia säännöksiä.

Näytteen ottaminen oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten perustuisi myös jatkossa tutkittavan antamaan suostumukseen. Tästä poikkeuksena olisivat nykyisin tavoin tilanteet, joissa näyte voidaan viime kädessä ottaa lapsesta, lapsen

Postiosoite / **Postadress**
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite / **Besöksadress**
Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin / **Telefon**
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi / **Fax**
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet / **E-post, internet**
oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

synnyttäneestä äidistä ja otaksutusta toisesta vanhemmasta ilman näiden suostumusta. Tilanteessa, jossa tutkittavan isovanhempi tai muu lähisukulainen on kadonnut tai kuollut, ehdotetaan, ettei tämän oletettua suhtautumista oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen enää erikseen tutkita, ellei tutkittava ole eläessään nimenomaisesti kieltänyt tutkimuksen tekemistä.

Aiempien tutkimustulosten ja aiemmin otettujen kudosnäytteiden hyödyntämistä vanhemmuustutkimuksissa helpotettaisiin. Ehdotuksen mukaan aiemmin otettuja tutkimustuloksia voisi jatkossa käyttää myös silloin, kun tutkittava on elossa ja antaa tähän suostumuksensa.

Lakiin otettaisiin säännökset tuomioistuimen oikeudesta määrätä oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus tehtäväksi myös haudatusta vainajasta. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO:2021:88 tunnistanut tarpeen sääntelylle, joka mahdollistaisi haudatusta vainajasta otettavat oikeusgeneettiset isyystutkimukset. Lapsen oikeus tuntea alkuperänsä edellyttää, että myös haudattua vainajaa voidaan tutkia. Haudan avaaminen ja vainajan tutkiminen on tarkoitettu viimesijaiseksi keinoksi selvittää vanhemmuus. Tutkimus voitaisiin määrätä tehtäväksi haudatusta vainajasta vain, jos tästä ei ole saatavilla aiempia tutkimustuloksia tai aiemmin otettuja kudosnäytteitä. Lisäksi edellytyksenä on, että tutkimusta ei voida tehdä elävästä henkilöstä tai näistä tutkimuksista ei voida saada riittävää selvitystä vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi.

2 Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti keväällä 2022 työryhmän valmistelemaan ehdotukset synnyttäneen äidin selvittämistä ja oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia koskevaksi sääntelyksi. Työryhmä sai mietintönsä (OM 2023:5) valmiiksi helmikuussa 2023, ja mietintö oli lausuntokierroksella keväällä 2023. Lausunnoista julkaistiin tiivistelmä syyskuussa 2023 (OM 2023:24). Hallituksen esitys on jatkovalmisteltu oikeusministeriössä työryhmän mietinnön ja siitä annettujen lausuntojen pohjalta.

3 Esityksen vaikutukset

Esityksen keskeiset vaikutukset kohdistuvat lapsiin. Esityksellä edistetään lapsen oikeutta tuntea alkuperänsä ja suojataan lapsen etua ja yhdenvertaisuutta eri perherakenteissa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa edellytetyllä tavalla.

Esityksen merkittävin muutos voimassaolevaan oikeustilaan koskee synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen ja vahvistamisen mahdollistamista tilanteessa, jossa lapsen syntymään liittyvät olosuhteet ovat epäselvät tai tätä koskeva asiakirjanäyttö on puutteellinen hänen perheestään johtumattomasta syystä. Ehdotuksen vaikutusten arvioidaan kohdistuvan erityisesti maahanmuuttaja- ja pakolaislapsiin sekä heidän perheisiinsä yhdenvertaisuutta edistävästi. Erityisesti silloin, kun alaikäisellä lapsella ei ole väestötietojärjestelmässä merkittynä lainkaan oikeudellista vanhempaa tai huoltajaa, vaikutusten arvioidaan kohdistuvan oikeudellisesti erityisen haavoittuvassa asemassa olevaan lapsiryhmään.

Haudan avaamista koskevat ehdotukset turvaavat lapsen oikeutta tuntea alkuperänsä silloinkin, kun lapsen otaksuttu vanhempi on kadonnut tai kuollut, eikä vanhemmuuskysymys ole ratkaistavissa muutoin.

Esityksen viranomaisvaikutukset kohdistuvat ennen kaikkea Digi- ja väestötietovirastoon, Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen sekä hyvinvointialueilla toimiviin lastenvalvojiin. Vanhemmuuslain muuttamisesta aiheutuisi muutoksia Digi- ja väestötietoviraston asianhallintaan. Ehdotuksella on Digi- ja väestötietoviraston työmäärää lisääviä vaikutuksia. Digi- ja väestötietoviraston työmäärää lisäisi jatkossa synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista koskevien hallintopäätösten valmistelu.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on arvioinut, että lakimuutoksen seurauksena tulee uudistaa vanhemmuuden selvittämiseen, vahvistamiseen ja kumoamiseen liittyviä asiakirjoja.

Esityksellä on merkittäviä vaikutuksia hyvinvointialueiden ja erityisesti lastenvalvojien toimintaan. Merkittävin vaikutus johtuu siitä, että lastenvalvojan vanhemmuuden selvittämistä koskeva toimivalta laajennetaan koskemaan myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä. Ehdotuksen on arvioitu jonkin verran säästävän lastenvalvojan työtä, koska se sujuvoittaa ja selkeyttää nykyisiä toimintakäytäntöjä.

Esityksellä ei arvioida olevan henkilötyövuosien lukumäärää lisääviä vaikutuksia viranomaisille.

Esitys liittyy valtion vuoden 2023 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

4 Voimaantulo

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025. Vähintään vuoden mittainen aika lain hyväksymisen ja täytäntöönpanon välillä tarvitaan erityisesti asiakirjaliikenteen muutokseen liittyviä tietojärjestelmämuutoksia ja lomakkeiden uudistamista sekä tiedottamista ja koulutusta varten.